

UDC 821.581'7.045 Шекера

**THE MOON AS ARCHETYPICAL SYMBOL
IN THE CHINESE IMAGINATIVE LITERATURE SINCE
EARLY PERIOD TO MIDDLE AGES (THE DISCOURSE
BY IAROSLAVA SHEKERA)**

O. Smolnytska

Candidate of Philosophical Sciences

Leading Researcher

Maksym Rylskyi Literary-Memorial Museum in Kyiv

4, Maksym Rylskyi St., Kyiv, 03039, Ukraine

mytholog7@gmail.com

The article studies the problem consideration of the Moon as an archetypal symbol on the example of Chinese imaginative literature. Chronological boundaries are taken since B. C. to the Middle Ages. Attention is drawn to the discourse of the Ukrainian sinologist Iaroslava Shekera as a translator and scientist, who developed the theme of the Moon as an archetype in sinology studies. The choice of topic is motivated by insufficient attention to the lunar symbols not only in Ukrainian studies, but also in Chinese ones (according to Ia. Shekera), as in dictionaries and encyclopedias of symbols and myths (meaning the lack of facts from Chinese mythology, Chinese art, etc.). Chinese myths about the moon are analyzed. Researchers have found that the lunar (jade) hare mostly appears in the field of view, but in reality the Chinese symbol of the Moon is more complex. Anthro- and zoomorphic images-symbols, including the feminine image of the goddess Chang-O. Symbolic only of the hare (which prepares the elixir of immortality), but also of the tiger and other animals, as well as deities, is discovered. Different versions of lunar myths in the Chinese tradition are found. Comparative analysis allows us to trace the common with the Ukrainian and European tradition in general, but at the same time a lot of original in the Chinese perception of symbols, mythologists, etc., primarily associated with lunar cults. For example, the assertion that the established epithet “clear moon” in Chinese poetry differs from that in Ukrainian one, is emphasized. The moon is seen as Animus and Anima. The feminine reception of this symbol is associated with coloratives. Meditation as a sign of the Moon is analyzed, Eros and Thanatos are singled out. Attention is drawn to the Zen Buddhism, studied by Ia. Shekera. The symbol of the light, as opposed to darkness, is emphasized. It has been found that the symbolism and imagery of night and darkness (as well as the opposition of light to them) develops in a similar way in the mythology of different peoples, but it is also individually developed in the Chinese reception. The tool of analysis is the poet’s translation contribution – including in the consideration of contemporary Oriental studies. The hypothetical connection of Ia. Shekera’s creative and scientific method with the achievements of Kyiv neoclassicists is highlighted, but in the Chinese aspect.

Keywords: the Moon, lunar, archetype, symbol, myth, sinology.

© 2022 O. Smolnytska; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

МІСЯЦЬ ЯК АРХЕТИПОВИЙ СИМВОЛ У КИТАЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІД НАЙДАВНІШОЇ ДОБИ ДО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (ДИСКУРС ЯРОСЛАВИ ШЕКЕРИ)

О. О. Смольницька

У статті досліджується проблема розгляду Місяця як архетипового символу на прикладі китайської художньої літератури. Хронологічні межі беруться від доби до нашої ери до Середньовіччя. Звертається увага на дискурс української китаїстки Ярослави Шекери як перекладачки і науковиці, яка розробила тему Місяця як архетипу в китайських творах. Вибір теми мотивується недостатньою увагою до місячної символіки не лише в українських студіях, але й у китайських (за свідченням Я. Шекери), як і у словниках та енциклопедіях символів та міфів (мається на увазі саме нестача фактажу з китайської міфології, китайського мистецтва тощо). Аналізуються китайські міфи про Місяць. З'ясовано, що в полі зору дослідників переважно постає місячний (нефритовий) заєць, але насправді китайський символ Місяця складніший. Досліджено антропо- і зооморфні образи-символи, у тому числі фемінінний образ богині Чен Е. Виявлено символіку не лише зайця, що готує еліксир безсмертя, а й тигра та інших тварин, а також божеств. Знайдено різні версії лунарних міфів у китайській традиції. Компаративний аналіз дозволяє простежити спільне з українською та взагалі європейською традицією, але водночас і багато оригінального в китайському сприйнятті символів, міфологем тощо, пов'язаних із лунарними культами. Наприклад, наголошено на твердженні, що усталений епітет “ясний місяць” у китайській поезії відрізняється від аналогічного в українській. Місяць розглядається як Анімус і Аніма. Фемінінна рецепція цього символу пов'язана з колоративами. Аналізується медитативність як ознака Місяця. Були виокремлені Ерос і Танатос. Звертається увага на дослідженій Я. Шекерою чань-буддизм. Акцентується увага на символі світила, протиставленому темряві. З'ясовано, що символіка і образність ночі й темряви (як і протиставлення їм світила) схожим чином розвиваються у міфології різних народів, але вони були індивідуально розроблені в китайській рецепції. Виокремлено гіпотетичний зв'язок творчого і наукового методу Я. Шекери зі здобутками київських неокласиків у китаїстичному аспекті.

Ключові слова: Місяць, лунарний архетип, символ, міф, синологія.

Місячна (лунарна) символіка достатньо аналізується у вітчизняних гуманітарних студіях, присвячених літературознавству, міфології, фольклористиці тощо, але передусім у загальноєвропейському та власне українському аспектах [Смольницька 2017; Цепкало 2018]. Замало уваги звертається на китайську традицію, де місячне світило відіграє значну роль. В енциклопедичних словниках або словниках чи енциклопедіях символів, міфів тощо (загальних, за винятком спеціалізованих праць, присвячених Китаю) про місяць пишеться не завжди докладно, причому синологічний аспект наводиться, як правило, у загальній статті, де лідером згадувань є місячний заєць, що товче у ступці напій безсмертя (або ж зазначається про алхімічний аспект). Про Місяць у китайській міфології згадується побіжно, наприклад, у зв'язку з Паньгу [Іванов 1994, 80] (про цього героя докладніше ітиметься нижче). Тенденція недостатнього опрацювання лунарної проблеми простежується навіть у китайській гуманітаристиці, як зазначала українська китаїстка-філологиня, кандидатка філологічних наук Ярослава Шекера (1982–2019) [Шекера 2007, 506] (докладніше про зазначену

синологиню: [Шекера Ярослава Василівна. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії]). Цій дослідниці належать, зокрема, студії з дослідження місячної образності (причому в архетипному аспекті [Шекера 2007]) на прикладі китайської літератури від найдавніших часів до Середньовіччя. Дуже різнобічна постать, синолог, вона виступала з лекцією у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського 6 грудня 2018 р. [Філософська лірика середньовічного Китаю. Лекція кандидатки філологічних наук Ярослави Шекери у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського 6 грудня 2018 року] (далі – КЛМММР; пропонуване дослідження здійснене в рамках діяльності КЛМММР, у тому числі перекладацьких студій; у 2019 р. там само був захід її пам’яті [Смольницька 2020 с. 113]). Ці тексти можуть бути не лише матеріалами, а й “ключем” для розгадки важливих питань.

Творчий і науковий (а також перекладацький) доробок Я. Шекери вже аналізувався у теоретичному аспекті [Смольницька 2020 а; Смольницька 2020 с; Смольницька 2021 а; Смольницька 2021 б тощо], проте лунарна символіка і образність у рецепції конкретного синолога заслуговують на окреме вивчення.

Цікаво, що Я. Шекера несвідомо творила у неокласичному струмені, залишаючись індивідуальністю. Тобто можна казати про *орієнтальний напрям* київського неокласицизму, або, точніше, відродження неокласики. Про це свідчить навіть оформлення поетичних збірок самої китаїстки – уміщення її оригінальних віршів, а потім перекладеної із китайської лірики [Шекера 2000; Смольницька 2018] (як чинили М. Зеров, М. Рильський, сучасниця Олена О’Лір та ін. у напрямі європейської культури). Крім того, вона плідно поєднувала наукову, викладацьку, перекладацьку діяльність (як М. Зеров та ін.). Невідомо, як би у ХХ ст. розвинувся київський неокласицизм у поезії та перекладі, якби тоді до цього процесу долучився фаховий сходознавець, але з 2000-х рр. і дотепер можна казати про цікаве орієнтальне доповнення української літератури. У розширеному аспекті (український неокласицизм, який розвивався в інших країнах) можна зазначити про творчу співпрацю китаїстки з Ігорем Качуровським (1918–2013) (приватні повідомлення Я. Шекери, Олени О’Лір – учениці “сьомого неокласика”, знайомої із синологинею, та публікації: [Шекера 2009, 59–60; Смольницька 2019]).

Мета статті – проаналізувати місяць як архетиповий символ у вибраних текстах китайської класики, звернувшись до праць і перекладів Я. Шекери. **Завдання:** 1) розглянути лунарний дискурс; 2) дослідити місяць у китайських міфах; 3) простежити трансформацію лунарного образу, символу, архетипового символу, місячної міфологеми у вибраних творах китайської класики від найдавнішої до середньовічної; 4) виокремити основні ознаки місяця (переважно на матеріалі китайської культури) на прикладі колоративів тощо. Ілюстративні приклади, окрім оригінальних текстів, наводяться переважно у перекладах Я. Шекери. Залучаються компаративний, міфологічний, архетипний (юнганський), перекладознавчий, символічний аналізи. Окрім словесного мистецтва, звертається увага на образотворче. Такий підхід зумовлений синтетичністю китайського мистецтва аналізованих епох.

Дослідниця лунарної проблематики Т. Цепкало звернула увагу, що солярна орієнтованість української традиції зумовила превалювання міфологеми сонця: “Місяць же в українській міфології вважався його блідим “молодшим

братом” <...> лунарні мотиви й образи опинилися на маргінесах літературознавчого мейнстріму” [Цепкало 2018, 1]. Зрозуміло, якщо досліджувати місяць як міфологему, символ, архетип чи архетиповий символ виключно на прикладі кількох фольклорних текстів, то настане спрощення розуміння цього символу (міфологеми <...>), тому варто звернути увагу на корпус художніх творів різних епох.

У міфології, символіці тощо Місяць часто постає як протиставлений Сонцю (або його брат, чоловік тощо) [Войтович 2005, 305]. Проте є тенденція розглядати Місяць як пасивний, жіночий через функцію віддзеркалення ним сонячного світла [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 295]. Якщо звернути увагу на неповний місяць, то дуга вгору – жіночий аспект, а вниз – чаша і витікання благодаті [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 295]. В алхімії місяць означає срібло [Бидерманн 1996, 154; Фоли 1997, 246]. Колір цього світила у символіці – *білий*, сезон – *осінь* [Фоли 1997, 246]. Останні риси дуже важливі під час подальшого аналізу Місяця в китайській поезії.

Якщо аналізувати Місяць (місяць) як символ у китайській культурі, то треба зазначити, що це невичерпна тема. Цей архетиповий символ має спільні риси з універсальною культурою, а також власне китайську специфіку. З огляду на багатий корпус текстів, робота з якими вимагає спеціальної підготовки, варто виокремити кілька показових рис. Цьому допомагають праці та переклади Я. Шекери.

Міфологічний аспект. Місяць у китайській традиції дуже міфологічний. Наприклад, із ним пов’язана богиня *Чан-е* [В. Р. 1994, 624] (*Чан Е* в Я. Шекери [Шекера 2013, 80]) або Хен-е (як наводить Б. Рифтін [Рифтін 1994, 624]). Дослідники виводять цей образ від Чан-сі – давньої місячної богині [Рифтін 1994, 624] (також про цю богиню: [Смольницька 2020 b]). Фабульно історія згаданого жіночого образу така: дружина стрільця І Чан-е помилково випила напій безсмертя і злетіла на місяць, де був місячний заєць Юе ту [Рифтін 1994, 624]. Але є інша версія згаданого міфу: це дружина міфічного стрільця Хоу І, яку за провини (вона вкрала в чоловіка еліксир безсмертя) небесні духи поселили на Місяці [Шекера 2013, 80]. Тобто ця велична богиня – у минулому трикстер. Як і місячний заєць, богиня (є версія, що вона була перетворена на трилапу ропуху) товче у ступці напій безсмертя [Рифтін 1994, 624]. Тобто *антропоморфний образ перетворюється на зооморфний*, а земне життя продовжується як неземне. Місяць (інша площина, причому вертикаль, а земля є низиною) автоматично стає синонімом безсмертя. Відгомін цього міфу є в японській “Повісті про старого Такеторі”, де знайдена в лісі красуня Кагуя-хіме виявилася пов’язаною з Місяцем (тому протиставленою світу смертних) і у фіналі повертається на нього, хоча страждає від розлуки з прийомним батьком і всім земним (у тому числі й коханим Мікадо) [Повість о старике Такэтори 1988, 15–50]. Цей жіночий образ і сюжет пояснюється індійським та китайським впливом [Львова 1988, 4].

Також місяць пов’язаний із *Місячним старцем* [Шекера 2013, 28], який “з’являється уночі під світлом Місяця і перев’язує ступні майбутнього подружжя червоною ниткою” [Шекера 2013, 28], тобто символ цього світила має і шлюбну конотацію. Місяць – Мудрий Старець як архетип. Це світило у східноазійській традиції є жіночим та означає богиню Куан-інь [Бидерманн

1996, 154] (або пару *Гуань-інь і Гуань-он* [Купер 1995, 192]; іще про цю богиню: [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 81]), причому це Місяць, який зростає [Купер 1995, 192]. Як місячний заєць назване світило – це інь, імператорська дружина, а також зв’язок із символікою тварин Будди тощо [Купер 1995, 96], “порошок безсмертя” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 134]. Цей зооморфний образ може й ускладнюватися, бо заєць пов’язаний із Древом Життя, причому подекуди Місяць розглядається і як келих із еліксиром життя [Енциклопедія символів 2008, 253]. Тобто виникають такі символи чи образи або міфологеми: Місяць = заєць, Древо Життя, чаша (певна тріада в Місяці).

Отже, зооморфно в китайській міфології та художній літературі Місяць найчастіше асоціюється із *зайцем*. Але також це й *тигр*, на якому їздить китайська богиня вітру, причому цей звір має позитивну конотацію як вартовий могил, що відлякує злих духів, а новий Місяць зображується як дитина, що втікає від тигра [Енциклопедія символів 2008, 907], причому ця дитина – прапредок людства, а тигр – пійма, яка переслідує новий Місяць [Енциклопедія символів 2008, 907]. Загалом у міфології різних народів темрява, ніч пов’язуються зі злими духами, смертю, страхом, хворобами тощо, світло – з порятунком від зла. У зв’язку з лунарною символікою можна згадати Білого Тигра, бо він означає осінь і метал [Енциклопедія символів 2008, 907], а саме ці три ознаки (білий, осінь, метал – срібло) належать Місяцю, як було зазначено вище. Зображення дитини і звіра (який женеться, щоб поглинути), викликає асоціацію з алхімією. Цікавим є вибір для лунарної символіки зайця і тигра, тобто нехижака і хижака. Звісно, все залежить від конкретної версії, інтерпретації тощо, але впадає у вічі гармонія: і заєць, і тигр у лунарному аспекті китайської культури мають рівне право на існування.

У космогонічному аспекті китайська міфологія щодо змалювання Місяця вирізняється оригінальністю. Наприклад, у розділі-міфі стосовно народження світу сказано про смерть велетня Паньгу (“Як Паньгу небо і землю розділив”): “<...> ліве його око стало сонцем, а праве – місяцем <...>” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 10]. Тобто так постали світила (тут і далі цитати з китайської літератури наводяться в перекладах Я. Шекери).

Цікаво, як у китайській традиції переплітаються міфологія і художня література, пов’язані з філософією та релігією. Створюється враження перетікання або взагалі близькості всіх цих аспектів. Наприклад, у літературознавчому трактаті “Різьблений дракон літературної думки” (розділ “Первісне *дао*”) сказано стосовно народження світу: “Сонце й Місяць були мов подвоєні яшмові кільця – вони висіли на небі, наче прикраси” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 136]. Цей естетизм, причому орнаментальний, наявний і далі. Про написання твору (Чжун Жун, “Категорії віршів”, розділ у хрестоматії “Літературна критика південних та північних династій”) зазначається: “<...>лексика яскрава, мов Сонце й Місяць<...>” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 149]. Тут знову в парі *солярне і лунарне*, причому видно, що Місяць рівновеликий Сонцю. До речі, для даосів Місяць означав око духовного знання в піймї невігластва [Енциклопедія символів 2008, 250].

Традиційно Місяць у багатьох культурах – потойбічне, “той” (інший світ). У китайській традиції місячне світло розглядається саме як зв’язок із потойбічним, який може навіть виявляти демонів. Наприклад, упізнати китайську лисицю-перевертня, перетворену на жінку, можна було, подивившись на її тінь при місяці, бо тоді тінь являла лисячу морду й вуха [Ежов 2004, 281]. Якщо звернутися до слов’янських вірувань, то у схожих випадках дивилися просто на тінь чи віддзеркалення у воді, а місяць не відігравав ролі. У потойбіччі все може бути навпаки, аніж у реальності (хоча “той” світ може й повторювати “цей”), там тварина, яка удає людину, є твариною, тому істота, яка належить “тому”, а не “цьому” світу, виявляє свою справжню сутність саме завдяки втручанням “того” світу. Отже, Місяць відіграє роль і у вищій, і у нижчій китайській міфології.

У фольклорі, як-от доби Хань (юефу) цікаво простежити еволюцію символу, образу тощо місяця від простого змалювання до алегорії тощо (наприклад, пісня “Після дощу”: “Серце бентежить між соснами місяць” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 210]). Якщо брати ранню літературу, то цікавий матеріал – “Книга пісень” (“Шицзін”, XI–VI ст. до н. е., доба Чжоу [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 20]). Так, у вміщеної там любовної пісні “Сходить місяць” (рефрен “Ой сходить місяць...”) особлива історія. Я. Шекера зазначала: “Вважається, що цей вірш складений хлопцем, який уявляє дівчину, побачену вдень. Таким чином, у китайській літературі вперше прозвучала тема спогадів про кохану людину місячної ночі” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 37]. Далі (з розвитком поезії) місяць як символ ускладнюється. Наприклад, Цюй Юань у “Скорботі вигнання” описує Місяць як багатозначного супутника: “Сонце й Місяць неспинно біжать уперед, / Осінь завше на місце весни прибува. / Трави всохнуть, і голими стануть дерева. / О красуне, ти юність свою бережи!” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 115], тобто світила в парі тут означають минулість, яка далі підкреслюється описом природи. А у строфі “Вранці в горах збираю магнолії білі, / Вечорами – сумах на малих острівцях” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 115] Місяць постає як імплікатура. Це світило тут прямо не згадане, проте перекладачка, пояснюючи про рослину сумах, писала: “У давньому Китаї цю рослину приносили в жертву Місяцю” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 115]. Отже, імовірно, сумах і Місяць у конкретному уривку пов’язані.

Далі сказано: “Хай Ван Шу, цей страж Місяця, лине попереду, / А бог вітру позаду за нами по п’ятах летить” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 122]. У “Дев’яти піснях” (“Володар хмар” (II)) читаємо: “Де ж той дух спочива хмаровий? Мешкає у голубім та й палаці; / З Сонцем і Місяцем разом у небі всюди та й світило ясне розливає<...>” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 128].

Конкретне і абстрактне. В уривку з трактату “Хуайнань-цзи” (розділ I “Про первинне дао”) сказано: “<...> Сонце й Місяць завдяки йому світять <...>” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.)

2008, 160]. Тут виокремлено “три світила – сонце, місяць та зірки” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 160].

У поезії *добы Хань* “Плач про мої сивини” сказано: “Неначе сніг на горах – біло, / Мов місяченько в хмарах – біло. / Почула: Ви лукавите зі мною, / Тому й прощатися прибігла” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 208]. Дослідниця навела легенду про те, що цей вірш приписаний Чжо Венъцзюнь – “дружині одописця Сима Сянжу” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 208], і далі розгорнула цікаві роздуми: “Порівняння зі снігом та Місяцем може грати подвійну роль: 1) те, що чоловік лукавить, дуже очевидно; 2) протиставляється моральна чистота жінки нещирості чоловіка” [Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) 2008, 208]. Отже, експліцитний *білий колір* означає чистоту, але сніг і місяць *минуці* (сніг тане, узагалі він динамічний, а місяць то повний, то серп тощо, тобто непостійний), так само чистоту (біле) легко забруднити. Зрадливість місяця – універсальний мотив міфології. Тут місяць постає як *Анімус*, чоловічий аспект жіночої особистості [Франц 2007, 247].

Як Анімус Місяць може означати чудесне зачаття. Тобто це світило у міфології впливає на вагітність. Сам мотив незвичного зачаття і незвичних пологів поширений у різних народів – від міфу до релігії та мистецтва, але китайська образність має свою специфіку, бо в цьому разі Місяць пов’язаний із *віщим сном*: “<...> сон перед пологами у разі зачаття від місяця, зірки, води” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 97], тобто з *інтуїцією* [Енциклопедія символів 2008, 250] як жіночою рисою. Також місяць як *Аніма* означає суб’єктивне та емоції, зміни настрою [Енциклопедія символів 2008, 250], тобто він важливий в юнгіанському аспекті.

Еротична (а не лише танатологічна) конотація місяця рясно представлена у поезії, наприклад, “Опівнічні пісні чотирьох пір року (весняні)”: “Як я мріяла місяць у квітах пізнати навесні!” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, III]. Весна традиційно означає родючість, кохання, пробудження тощо. Місяць-молодик тут є символом кохання, що викликає асоціації з українським фольклором, де це світило – *Анімус*.

На особливу увагу заслуговує *ясний місяць* у китайській традиції. Треба одразу зазначити, що “ясним місяцем” (частий епітет у далі наведеній поезії) китайці називали “тільки повню” [Філософська лірика середньовічного Китаю... 2018; Шекера 2013, 23]. Отже, повний і ясний місяць у даному разі синоніми [Шекера 2013, 23].

Цікавим для нас є вірш *Го Пу* (276–324) “Мандрівка до небожителів”, де гірко зазначається: “Ясному світилу в пільмі важко світ освятити” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 45]. Я. Шекера пояснювала *ясне світило* так: “<...> тут: алегорія дорогоцінної перлини. Підтекст цих двох рядків такий: якщо таланти ніким не помічені, то їм важко zostавитися талантами” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 45]. Перлина за кольором може нагадувати місяць. Отже, хоча прямо не сказано, яке саме світило мається на увазі (бо може бути і Сонце, і Місяць), але гіпотетично можна припустити, що ідеться про лунарний символ (для порівняння: у “Пісні країни Янь” сказано: “Місяченько ясний та й на ложе до мене упав білосніжно, перлинно”

[Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 15], тобто й тут порівняння з перлиною). До того ж, якщо мається на увазі поетичний талант (ніким не помічений, тому покинутий у п'їтми, де можна розвинути асоціативний ряд “холодно, рослини та плоди не можуть зростати і родити, вони стають безбарвними і нидіють, хоча є “місячні трави (рослини, які розквітають уночі” [Бидерманн 1996, 154]), то Місяць якраз пов'язаний із поетичним натхненням. Також визнання або невизнання талантів, вдячність і невдячність творчій поетаті – одвічна тема, наявна в літературі різних часів і народів.

Схожа символіка (велике – у мінімальному, порівняння за кольоровою та блискучою ознакою) бачиться у вірші “Мандрую до Червоної скелі та гори Фаньхай” (автор *Се Чін-юнь*, 385–433, “батько китайської пейзажної лірики” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 57], який слідував “даоській традиції” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.), 59]), де ми бачимо такий рядок: “Висить циновка, і Місяць збираю один я” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 60]. Перекладачка коментувала: “Циновка у давнину служила вітрилом. Із повним Місяцем поет порівнює білі круглі мушлі” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 60]. Уже цитовані “Опівнічні пісні чотирьох пір року”, але вже “літні” описують такий процес: “Під місяцем лотоси рву – я човенцем пливу, / Щоночі отак їхні зернята милі збираю” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 111].

Місячне світило (причому повня) означає споглядання, тому воно має філософський підтекст як символ. Так, у мелодії 16-а (цикл “Із 18-и мелодій на дудці” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 26]) сказано: “На сході пишається Сонце, на заході – Місяць, ой леле, у русі постійним себе споглядають” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 27]. Китайське мистецтво виразно медитативне. Лунарна символіка як атрибут просвітлення (чи прагнення до нього) пов'язана, звісно, і з легендою про Будду: “Одного разу Шак'ямуні при повному місяці медитував під деревом” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 81] (“Витоки індійського буддизму. Шлях Шак'ямуні”). Або вже в автентичній *авторській* китайській літературі (вірш *Цао Цао* (155–220) “Дивлюсь на лазурове море”) дається такий опис хвиль: “І Сонця, й Місяця правічний рух / Немов рождається із цих стихій” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 12].

Уже згаданий *Се Тяо* лишив таку замальовку (вірш “Хочу здійснити мандрівку до ріки Сяншуй і знайти джерело Гоу”) у рядках: “Хутко падають сутінки, місяць осінній зійшов, / Чистий іній на голих гілках і собі пишно сходить” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 69]. Місячне саяво біле, іній так само білий, тобто тут наявна імпліцитна кольорова символіка. Осінній місяць натякає на звичай споглядання, медитації. Ще тут є паралель у холоді, тобто місяць (адже його світло не гріє) та іній означають холод, а білий колір може означати смерть, жалобу чи потойбічне. Місяць як холод протиставляється душевним переживанням ліричного героя (є така ознака і в “Поемі про Мулань”: “На воїнські лати ляга зимне місячне саяво” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 119]). *Шень Юе* (441–513) у “Вірші про давнє” писав: “Ясний місяченько тепер осява рідний край, / Та як йому знати, що в мене на душі – туги полум'я?!” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 66]. Кольоровий контраст місяця як холодного і вогню

(причому знову ж таки колоративи імпліцитні) є у таких рядках: “Ясний місяченько між хмарами сяє на славу, / Квітки вогневіють під вічним світилом яскраво” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 50] (із “Дев’яти віршів, що імітують давнину”, частина VII). У вірші “Про прання одягу”, що поєднує буденне і небуденне, сказано: “У вечір Цісі Шлях Чумацький бринить із ясною зорею, / На свято Середини осені Місяць ясний верховинний” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 72]. У примітці перекладачка зазначила: “Свято Середини осені <...> традиційно відзначають 15-го числа 8-го місяця за місячним календарем, коли Місяць найповніший і найяскравіший у році, – усі милуються ним та їдять місячні пряники <...>” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 73]. Милування місяцем і природою саме за місячної ночі наявне в художній літературі, історичних хроніках. Так, про Лі Бо (Лі Тай-бо [Шекера 2013, 69]), коли він був придворним поетом, зазначено: “Кай-юань <...> (713–741), володар разом із поетом милувався місячної ночі квітами, а Ян Гуй-фей (наложниця цього імператора, героїня мистецьких творів. – О. С.) підносила їм вино” [Шекера 2013, 70]. Про цього поета ітиметься нижче.

У ранній літературі осіння медитація під Місяцем, імовірно, зашифрована в “Опівнічних піснях чотирьох пір року (осінніх)”: “Я голову – вгору: на місяць погляну ясний, / Віддам почуття через промінь – у далеч безкраю!” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 112]. Проте тут є й еротичний підтекст, бо у давній китайській поезії мається на увазі таке: “<...>розділені тисячами *лі* закохані або подружжя покладаються на Місяць, який світить на всій території Піднебесної, і ніби передають почуття або звістку одне одному” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 112]. Звісно, місяць як любовний символ є і в українському пісенному фольклорі, та й узагалі це світило асоціюється з романтичними почуттями, проте місяць-провідник і помічник особливо чітко змальований у китайській літературі. Таку функцію (як і в європейській традиції) виконує й вітер, але цікавою є антитеза в іншій пісні (“Пісні-читання мелодії” – “Вже опали на персиках пишні духмяні квіти...”): “Почуття передати нелегко весняним цим вітром, / Тож на місячні промені я покладусь залюбки” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 114].

Створюється враження, що Сонце і Місяць у китайській літературі усюди-сущі. Але якщо звернутися до міфології, то у “маргінальному” світі [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 105] китайських вірувань “немає Сонця й Місяця (за китайськими повір’ями, небіжчиків не можна показувати ні небу, ні сонцю, оскільки вони повністю належать стихії тьми – *інь*” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 105]. Цей китайський опис “того” світу дещо нагадує український із замовлянь (*де півні не співають* тощо), але якщо в європейській традиції Місяць як атрибут мертвих усе ж таки є, то у стихії *інь* усе – заперечення живого.

Місяць уявляється як величне світило, проте водночас він може замальовуватись й інакше: “Сяє Місяць у небі великим і малий, і крихкий” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 51]. Вочевидь, у цьому рядку мається на увазі *серпик*.

Оскільки китайська поезія символічна, то без підготовки і дослідження важко відрізнити, де мається на увазі просто пейзаж, а де він переосмислюється,

тому треба враховувати добу створення конкретного твору і специфіку автора. Так, у *Цзі Кана* (223–263 [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010] (цикл “18 віршів, присвячених старшому братові *Сюцаю*, що пішов до армії”) сказано: “Тиха-спокійна, безлюдна ця ніч, / Місяця у галереї достатньо” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 35]. Ліричний герой милується місячним пейзажем, але світило важливе йому і для споглядання, і для творчості. Цікавим є твір *Лу Цзі* (261–303 [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 41]) “Яскравий повний місяць”: “Спокійно лежу я в північній ошатній кімнаті, / Заходить в вікно моє місяць поволі ясний. / Освітлює хату – проміння сяйного багато, / Та пригорщі все ж таки ніяк наповнити ним” [Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) 2010, 42]. Цей уривок можна назвати *гонитвою за ілюзією*. Ліричний герой відчуває та знає, що місячне світло невловиме, але в цьому контексті місяць розуміється не буквально.

Цікаво простежити, як саме змінювалася лунарна символіка залежно від конкретної доби і поетичної традиції. Так, у VII–XIII ст. н. е. відбулося переосмислення традиційного. Наприклад, наводячи біографії поетів тієї епохи та зупиняючись на драматичних і трагічних моментах, як-от заслання, Я. Шекера звертала увагу на символію та образність: “Розлука з рідними та друзями породила образ *місяця* як незримого зв’язківця між поетом та близькими йому людьми (див. вірш Лі Бо “Думи тихої ночі”)” [Шекера 2013, 19]. Ясний (повний) місяць почав символізувати “возз’єднання родини, спогад про домівку чи Батьківщину (нічне світило виступало своєрідним незримим зв’язковим між розлученими закоханими, подружжям, рідними тощо, адже ним милувалися одночасно в різних місцях Піднебесної) [Шекера 2013, 23]. Це можна зрозуміти, бо зовнішні ознаки (ясність, блиск, сяйво, повнота) означають позитивне. Натомість “серпик місяця” означає “кохання без відповіді (як нецілісний, неповний місяць)” [Шекера 2013, 23]. Також місяць є “проявом *інь*-ської субстанції” [Шекера 2013, 29]. Тут показано традиційне для різних народів уявлення про повноту і неповноту: перше – сприятливе, друге – деструктивне.

Розглянутий нами *ясний місяць* трансформується з появою *чань-буддизму* [Філософська лірика середньовічного Китаю... 2018], стаючи “символом очищеної, істинної свідомості” [Шекера 2013, 42]. Улюблений герой наукових розвідок Я. Шекери *Хань Шань* (VIII ст. [Шекера 2013, 46–48]), близький китаїстці за світоглядом в останні роки її життя, зокрема, так осмислював назване світило (у перекладах згаданої дослідниці: “Моє серце – мов місяць осінній” [Шекера 2013, 49], “На небі висить ясен місяць – при Будді лампада” [Шекера 2013, 49] тощо). Докладніше про цього чань-буддистського монаха-відлюдника і поета ідеться у численних публікаціях Я. Шекери та: [Смольницька 2020 а; Філософська лірика середньовічного Китаю... 2018] тощо.

На окрему увагу заслуговує вже згаданий класик *Лі Бо* (701–762), в якого спостерігається “надзвичайний пієтет до місяця” [Шекера 2013, 72]. Зокрема, Я. Шекера розлого змалювала його біографію та проаналізувала творчість, у хрестоматії згаданого періоду є багато віршів цього автора. Лі Бо також притаманний мотив *гонитви за ілюзією*, як у вищенаведеній поезії раннього періоду, проте тут показана можливість наздогнати вічне та мінливе: “Лиш руку здійму – і до Місяця легко торкнусь” [Шекера 2013, 76] (“Підіймаюсь на вершину Тайбай”). Оскільки тодішні китайські поети і філософи часто ставали

героями легенд і подеколи важко відокремити істину від романтичної фантазії в цих оповідках, не став винятком і Лі Бо. Я. Шекера навела легенди про його смерть: “<...> згідно з однією з них він потонув у р. Гусі (притоці Янцзи): просто випав напідпитку з човна, намагаючись спіймати відображення місяця у воді. По цьому, за переказами, він злетів на небо – “вигнаний *сянь*” ніби повернувся до своєї оселі” [Шекера 2013, 71]. Як бачимо, ця легенда пов’язана з місяцем, оспіваним Лі Бо, а також із гонитвою за ілюзією, стиком реального і нереального (віддзеркалення).

Таким чином, наведений дискурс виявив багатогранність місяця в давній і середньовічній китайській літературі як символу, причому навіть архетипового. У китайській традиції він еволюціонує, може поєднувати конкретне і абстрактне, високе і низьке, чисте і зрадливе тощо, він пейзажний і міфічний, антропо- і зооморфний, фемінінний, але і маскуліний. Я. Шекера розглядала його як архетип, що є новаторським у напрямі української китаїстики та взагалі гуманітарних знань. Варто відзначити тонке чуття символів і архетипів у цієї дослідниці та мисткині, перетікання художньої творчості в наукову та перекладацьку і навпаки. Ми виокремили імпліцитну символіку в китайській поезії, Ерос і Танатос як атрибути Місяця. Несподіваним доповненням виявилася праця М. Рильського про місяць у художній літературі. Також було цікаво розглянути біографічні події цього поета і перекладача, у тому числі можливість відвідати Китай (як і гіпотетичні припущення щодо орієнтування діяча в китайській літературі, знаній йому за перекладами). Сучасна китаїстика (Я. Шекера) виявилася пов’язаною із історичним контекстом розвитку українського сходознавства, незважаючи на означені проблеми ХХ ст. Цей аспект виявився перспективним у галузі перекладознавства. Так само несподіваними виявилися визначення Місяця як Анімуса і Аніми (залежно від контексту), а також гіпотеза щодо лунарної конотації “ясного світила” (перлини – таланту). Робота має перспективу продовження в юнгіанському та інших аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

Бидерманн Г. Энциклопедия символов. Пер. с нем. Москва : Республика, 1996. 336 с.

Войтович В. Українська міфологія. Вид. 2-ге, стереотип. Київ : Либідь, 2005. 664 с. ; іл.

Ежов В. В. Мифы древнего Китая / предисл. И коммент. И. О. Родина. Москва : ООО “Издательство “Астрель” ; ООО “Издательство АСТ”, 2004. 496 с. ; ил. (Мифы народов мира). URL: <http://maxima-library.org/knigi/collection/b/349328> (accessed: 09.10.2021).

Иванов В. В. Лунарные мифы. *Мифы народов мира : энциклопедия: в 2 т.* / гл. ред. С. А. Токарев. Т. 2. К – Я. Москва : Российская энциклопедия ; Минск : Дилер ; Смоленск : Русич, 1994. С. 80.

Купер Дж. Энциклопедия символов. Кн. IV. Москва : Ассоциация Духовного Единения “Золотой век”, 1995. 402 с.

Львова И. Л. К читателю. *Луна в тумане. Японская классическая проза.* Пер. с яп. / предисл. И. Л. Львовой; коммент. В. Н. Марковой, И. Л. Львовой, Т. И. Редько-Добровольской; ил. и оф. И. А. Гусевой. Москва : Правда, 1988. 480 с.

Повесть о старике Такэтори / перевод В. Н. Марковой. *Луна в тумане. Японская классическая проза*. Пер. с яп. / предисл. И. Л. Львовой; коммент. В. Н. Марковой, И. Л. Львовой, Т. И. Редько-Добровольской; ил. и оф. И. А. Гусевой. Москва : Правда, 1988. С. 15–50.

Рифтин Б. Л. Чан-э. *Мифы народов мира : энциклопедия: в 2 т.* / гл. ред. С. А. Токарев. Т. 2. К – Я. Москва : Российская энциклопедия ; Минск : Дилер ; Смоленск : Русич, 1994. С. 624.

Смольницька О. Мандала у творчості Ярослави Шекери: синтезування архетипів. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 1. С. 242–260.

Смольницька О. Ярослава Шекера: журавлі безсмертя. URL: <https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820> (accessed: 29.10.2019).

Смольницька О. Ярослава Шекера: китайська поезія на український лад. URL: https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2258245421110001?__tn__=UCH-R (accessed: 14.12.2018).

Смольницька О. О. Відгомони класичної китайської поезії та філософії чань-буддизму у ліриці української китаїстки Ярослави Шекери: суголосність із перекладами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія “Кримськотатарська філологія: мова та література. Тюркологія та сходознавство”*. 2020. Т. 31(70). № 1. С. 42–51.

Смольницька О. О. Китайська тематика у Миколи Гумільова і Марії Візі: переклади лірики у неокласичних традиціях. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV Міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р.* Київ : Вид. дім “Гельветика”, 2020. С. 107–111.

Смольницька О. О. Китайські мотиви у поезії та образотворчій діяльності Віри Вовк і Ярослави Шекери: архетипне дно та символи. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV Міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р.* Київ : Вид. дім “Гельветика”, 2020. С. 111–116.

Смольницька О. О. Компаративний аналіз символу кипариса в китайській і суфійській поезії (на матеріалі здобутків Ярослави Шекери та Максима Стріхи). *Питання Сходознавства в Україні : матеріали V Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю, м. Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, факультет іноземних мов, факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу*. Харків, 2021. С. 68–70.

Смольницька О. О. Лунарна символіка у вірші “A Hymn to the Moon” леді Мері Вортлі Монтегю і у вибраних поезіях Віри Вовк: компаративний аналіз у перекладознавчому аспекті. *Держава та регіони. Серія “Гуманітарні науки”*. 2017. № 1(48). С. 75–82.

Філософська лірика середньовічного Китаю : лекція кандидатки філологічних наук Ярослави Шекери у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського 6 грудня 2018 року / Музей Максима Рильського. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TsxDmUFMFgo> (accessed: 29.05.2020).

Фоли Д. Энциклопедия знаков и символов. Пер. с англ. 2-е изд. Москва : Вече, 1997. 512 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1398044/> (accessed: 13.03.2017).

Франц М.-Л. фон. Архетипические паттерны в волшебных сказках. Москва : Класс, 2007. 256 с.

Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н. е.) / упоряд. Н. В. Коломієць, Я. В. Шекера. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2008. 256 с.

Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) / упорядник Я. В. Шекера. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2010. 194 с.

Цепкало Т. О. Міфологема місяця в українській поезії XX століття : автореф. ... канд. філол. наук : 10.01.01 “Українська література”. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. 22 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24242/1/%D0%A6%D0%B5%D0%BF%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE.pdf> (accessed: 12.10.2021).

Шекера Я. А небо журавками вишите : поезії / худож. Я. Шекера. Київ : Задруга, 2000. 48 с. : іл.

Шекера Я. Безцінна епістолярія Ігоря Качуровського. *Ігор Качуровський: від Крут до “Старої Європи” : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Крути, 16 листопада 2008 р. / ред. кол.: О. Г. Бросаліна, В. О. Сидоренко, М. П. Шкурко (голова); Спілка письменників України, Ніжинська районна державна адміністрація, Ніжинська міськрайонна благодійна організація “Благодійний фонд “Ніжен”, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою.* Ніжин : Міланік, 2009. С. 59–60.

Шекера Я. В. Китайська література VII–XIII століть : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2013. 351 с.

Шекера Я. В. Луна как архетип китайской культуры (на примере древней и раннесредневековой китайской поэзии). *Четвертые Торчиновские чтения. Религиоведение и востоковедение. Философия, религия и культура стран Востока : материалы научной конференции, г. Санкт-Петербург, 7–10 февраля 2007 г. / сост. и отв. ред. С. В. Пахомов.* Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. С. 506–514. *Познание за пределами. Современное востоковедение и духовные традиции Востока.* URL: <https://www.torchinov.com/%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D1%87%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F/%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%8B%D0%B5-%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D1%87%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F/%D1%88%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%80%D0%B0-%D1%8F-%D0%B2-%D0%BB%D1%83%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BF-%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8B/> (accessed: 20.12.2020).

Шекера Ярослава Василівна. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%80%D0%B0_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%

D0%B0_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (accessed: 20.12.2021).

Энциклопедия символов / сост. В. М. Рошаль. Москва : АСТ ; Санкт-Петербург : Сова, 2008. 1007 с. : ил.

Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / авт.-сост. В. Андреева и др. Москва : ООО “Издательство “Астрель” ; ООО “Издательство АСТ”, 2004. 556 с.

REFERENCES

“Filosofs’ka liryka seredn’ovichnoho Kytayu. Lektsiya kandydatky filolohichnykh nauk Yaroslavy Shekery u Kyyivs’komu literaturno-memorial’nomu muzeyi Maksyma Ryl’s’koho 6 hrudnya, 2018 roku”, *Muzey Maksyma Ryl’s’koho*, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=TsxDmUFMFgo> (accessed: 29.05.2020) (In Ukrainian).

“Povest’ o starike Tak etori” / Perevod V. N. Markovoy, (1988), *Luna v tumane. Yaponskaya klassicheskaya proza: Per. s yap. / Predisl. I. L. L’vovoy; Komment. V. N. Markovoy, I. L. L’vovoy, T. I. Red’ko-Dobrovol’skoy; Il. I of. I. A. Gusevoy. Pravda, Moskva, pp. 15–50* (In Russian).

Bidermann G. (1996), *Entsiklopediya simvolov* / Per. s nem. Respublika, Moskva (In Russian).

Entsiklopediya simvolov (2008) / sost. V. M. Roshal’, AST : Sova, Moskva, Sankt-Peterburg (In Russian).

Entsiklopediya. Simvoly, znaki, emblemy (2004) / Avt.-sost. V. Andreyeva i dr.: ООО “Izdatel’stvo Astrel”: ООО “Izdatel’stvo AST”, Moskva. (“ADMARGINEM”) (In Russian).

Ezhov V. V. (2004), *Mify drevnego Kitaya*; [Predisl. i komment. I. O. Rodina]. ООО “Izdatel’stvo Astrel”: ООО “Izdatel’stvo AST”, Moskva. (Mify narodov mira), available at: <http://maxima-library.org/knigi/collection/b/349328> (accessed: 09.10.2021) (In Russian).

Foli D. (1997), *Entsiklopediya znakov i simvolov*. Per. s angl. 2-e izd. Veche, Moskva. (Entsiklopedii. Spravochniki. Neumirayushchiye knigi), available at: <https://www.twirpx.com/file/1398044/> (accessed: 13.03.2017) (In Russian).

Frants M.-L. fon. (2007), *Arkhetipicheskiye patterny v volshebnykh skazkakh*. Klass, Moskva (In Russian).

Ivanov V. V. (1994), “Lunarnyye mify”, *Mify narodov mira : entsiklopediya v 2 t. Gl. red. S. A. Tokarev, vol. 2. K–Ya*. Ros. Entsiklopediya ; Diler ; Rusich, Moskva, Minsk : Smolensk, p. 80 (In Russian).

Khrestomatiya kytays’koyi literatury (III–VI st.) / uporyadnyk Ya. V. Shekera (2010), Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr “Kyyivs’kyy universytet”, Kyyiv (In Ukrainian).

Khrestomatiya kytays’koyi literatury (vid naydavnishykh chasiv do III st. n. e.) (2008) / Uporyad. N. V. Kolomiyets’, Ya. V. Shekera, VPTS “Kyyivs’kyy universytet”, Kyyiv (In Ukrainian).

Kuper Dzh. (1995), *Entsiklopediya simvolov. Book IV*. Assotsiatsiya Dukhovnogo Edineniya “Zolotoy vek”, Moskva (In Russian).

L’vova I. L. (1988), “K chitatelyu”, *Luna v tumane. Yaponskaya klassicheskaya proza: Per. s yap. / Predisl. I. L. L’vovoy; Komment. V. N. Markovoy, I. L. L’vovoy, T. I. Red’ko-Dobrovol’skoy; Il. I of. I. A. Gusevoy. Pravda, Moskva* (In Russian).

Riftin B. L. (1994), “Chan-e”, *Mify narodov mira : entsiklopediya v 2 t. Gl. red. S. A. Tokarev, vol. 2. K–Ya. Ros. entsiklopediya ; Diler ; Rusich, Moskva, Minsk : Smolensk, p. 624* (In Russian).

Shekera Ya. (2000), *A nebo zhuravkamy vyshyte : poeziyi; khudozh. Ya. Shekera. Zadruha, Kyyiv* (In Ukrainian).

Shekera Ya. (2009), “Beztsinna epistolaryiia Ihorya Kachurovs’koho”, *Ihor Kachurovs’kyy: vid Krut do “Staroyi Evropy” : materialy Vseukrayins’koyi naukovoyi konferentsiyi (Kruty, 16 lystopada 2008 r.) / Red. kol.: O. H. Brosalina, V. O. Sydorenko, M. P. Shkurko (holova) ; Spilka pys’mennykiv Ukrayiny, Nizhyns’ka rayonna derzhavna administratsiya, Nizhyns’ka mis’krayonna blahodiyana orhanizatsiya “Blahodiyunny fond “Nizhen”, Nizhyns’kyy derzhavnyy universytet imeni Mykoly Hoholya, Tsentri humanitarnoyi spivpratsi z ukrayins’koyu diasporoyu, Milanik, Nizhyn, pp. 59–60* (In Ukrainian).

Shekera Ya.V. (2007), “Luna kak arkhetyip kitayskoy kul’tury (na primere drevney i rannesrednevekovoy kitayskoy poezii)”, *Chetvertyye Torchinovskiyechteniya. Religiovedeniye i vostokovedeniye. Filosofiya, religiya i kul’tura stran Vostoka: Materialy nauchnoy konferentsii. S.-Peterburg, 7–10 fevralya 2007 g. Sost. i otv. red. S. V. Pakhomov, Izd-vo S.-Peterb. un-ta, Sankt-Peterburg, pp. 506–514. Poznaniye zapredel’nogo. Sovremennoye vostokovedeniye i dukhovnyye traditsii Vostoka*, available at: <https://www.torchinov.com/%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D1%87%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F/%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%8B%D0%B5-%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D1%87%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F/%D1%88%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%80%D0%B0-%D1%8F-%D0%B2-%D0%BB%D1%83%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BF-%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8B/> (accessed: 20.12.2020) (In Russian).

Shekera Ya.V. (2013), *Kytays’ka literatura VII–XIII stolit’ : navch. posib. Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr “Kyyivs’kyy universytet”, Kyyiv* (In Ukrainian).

Shekera Yaroslava Vasylivna. Material z Vikipediyi – vil’noyi entsyklopediyi. *Vikipediya*, available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%80%D0%B0_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (accessed: 20.12.2021) (In Ukrainian).

Smol’nyts’ka O. (2018), “Yaroslava Shekera: kytays’ka poeziya na ukrayins’kyy lad”, available at: https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2258245421110001?_tn__=-UCH-R (accessed: 14.12.2018) (In Ukrainian).

Smol’nyts’ka O. (2021b), “Mandala u tvorchosti Yaroslavy Shekery: syntezuvannya arkhetyipiv”, *Kytayeznavchi doslidzhennya*, No. 1, pp. 242–260. (In Ukrainian).

Smol’nyts’ka O. O. (2020c), “Kytays’ki motyvy u poeziyi ta obrazotvorchiy diyal’nosti Viry Vovk i Yaroslavy Shekery: arkhetyipne dno ta symvoly”, *ibid.*, pp. 111–116 (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. Yaroslava Shekera: zhuravli bezsmertya, available at: <https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820> (accessed: 29.10.2019) (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2017), "Lunarna symbolika u virshi 'A Hymn to the Moon' ledi Meri Vortli Montegyu i vybranykh poeziyakh Viry Vovk: komparatyvnyy analiz u perekladoznavchomu aspekti", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Humanitarni nauky*, No. 1(48), pp. 75–82 (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2020a), "Vidhomony klasychnoyi kytays'koyi poeziyi ta filosofiyi chan'-buddyzmu u lirytsi ukrayins'koyi kytayistky Yaroslavy Shekery: suholosnist' iz perekladamy", *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Kryms'kotatars'ka filolohiya: mova ta literatura. Tyurkolohiya ta skhodoznavstvo*, vol. 31(70), No. 1, pp. 42–51 (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2020b), "Kytays'ka tematyka u Mykoly Gumil'ova i Mariyi Vizi: perekłady liryky u neoklasychnykh tradytsiyakh", *Kytays'ka tsyvilizatsiya: tradytsiyyi ta suchasnist' : materialy XIV mizhnarodnoyi naukovoï konferentsiyi, 5 lystopada 2020 r. Vyd. dim "Hel'vetyka"*, Kyyiv, pp. 107–111 (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2021a), "Komparatyvnyy analiz symbolu kyparysa v kytays'kiy i sufiy'skiy poeziyi (na materialy zdobutkiv Yaroslavy Shekery ta Maksyma Strikhy)", *Materialy V vseukrayins'koyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu "Pytannya Skhodoznavstva v Ukrayini" (15 kvitnya 2021 r., Kharkivs'kyy natsional'nyy universytet imeni V. N. Karazina, fakul'tet inozemnykh mov, fakul'tet mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn ta turystychnoho biznesu). [Pytannya Skhodoznavstva v Ukrayini: Tezy dopovidey V Vseukrayins'koyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu 15 kvitnya 2021 r., Kharkivs'kyy natsional'nyy universytet imeni V. N. Karazina, fakul'tet inozemnykh mov, fakul'tet mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn ta turystychnoho biznesu]*. Kharkiv, pp. 68–70 (In Ukrainian).

Tsepkalo T. O. (2018), *Mifolohema misyatsya v ukrayins'kiy poeziyi XX stolittya*. Avtoreferat ... kand. filol. n. 10.01.01 – ukrayins'ka literatura. Kyiv : Kyivs'kyy universytet imeni Borysa Hrinchenka. 22 s., available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24242/1/Tsepkalo.pdf> (accessed: 12.10.2021) (In Ukrainian).

Voytovych V. (2005), *Ukrayins'ka mifolohiya*. Vyd. 2-he, stereotyp., Lybid', Kyiv (In Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2021